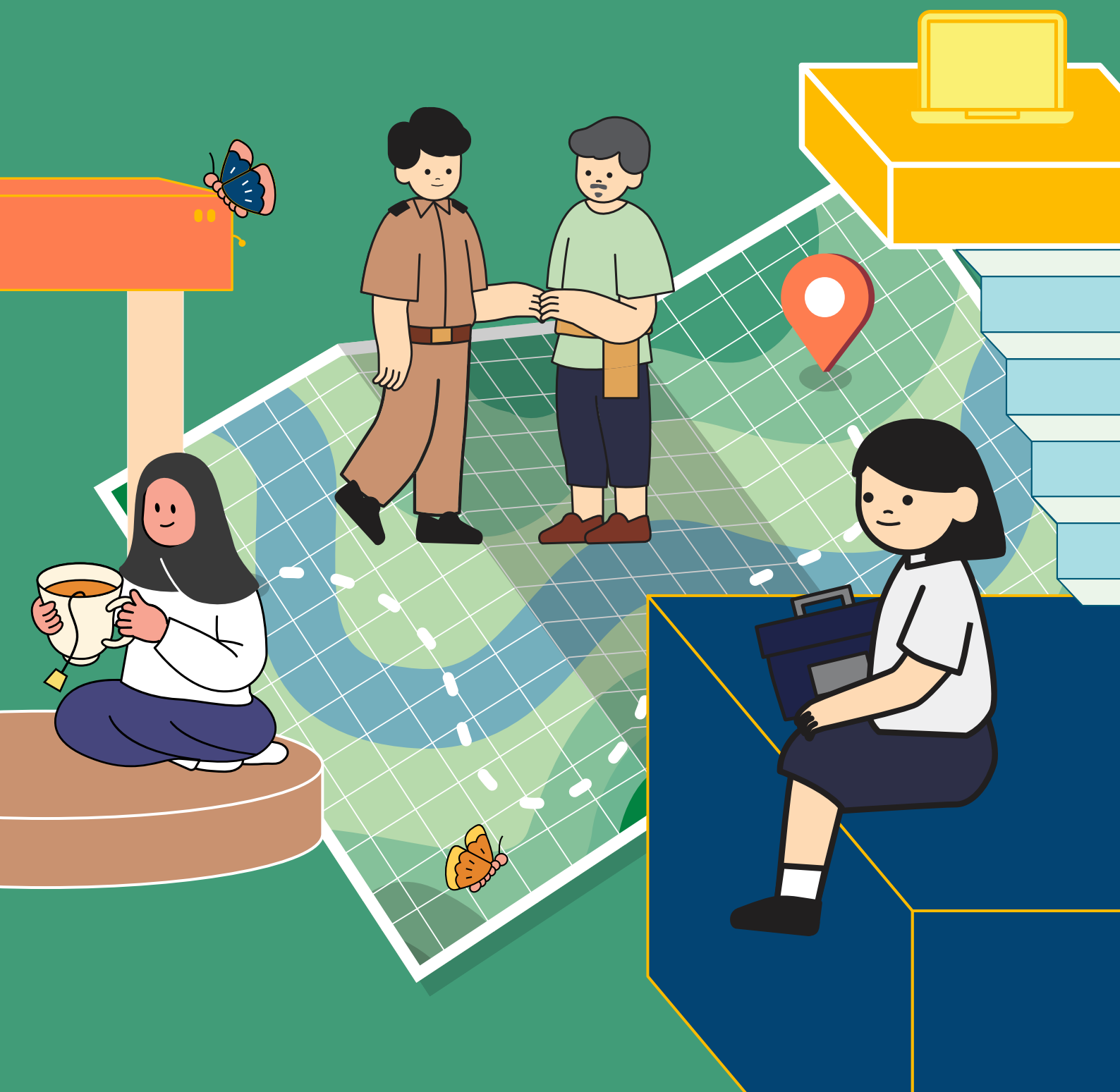

การเรียนรู้สำหรับทุกคน ขับเคลื่อนได้โดยพื้นที่

“พื้นที่ (Area - based)”
เป็นฐานการเรียนรู้
เพื่อปวงชนทุกคน

การจัดการศึกษาโดยมี “พื้นที่” เป็นฐาน (Area – Based) เป็นแนวคิดและแนวทางการหนึ่งของการกระจายโอกาสทางการศึกษาและการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ออกจากศูนย์กลางของการจัดการศึกษาระดับประเทศ ไปสู่พื้นที่ระดับต่าง ๆ โดยสอดคล้องไปกับขบวนการกระจายอำนาจในการบริหารจากประเทศลงสู่ท้องถิ่น ซึ่งการจัดการศึกษายังเป็นข้อท้าทายให้ท้องถิ่นคิดบริหารจัดการการศึกษาควบคู่กับคุณภาพ การจะแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การกระจายอำนาจไปสู่จังหวัดและพื้นที่ระดับต่าง ๆ เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งการจะทำเช่นนั้นได้คนในพื้นที่จะต้องปรับวิธีคิด ทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะครอบครัวและคนในชุมชน ยิ่งคนคิดได้เองเท่าไร ลูกขึ้นจัดการตัวเองได้เท่าไร สังคมยิ่งเข้มแข็งมากขึ้นเท่านั้น ถ้ารอแต่ให้รัฐจัดการเพียงอย่างเดียว อาจจะช้าเกินไป และที่สำคัญคือไม่สอดคล้องกับความต้องการหรือสภาพปัญหาของพื้นที่¹

การจัดการศึกษาโดยมีพื้นที่เป็นฐาน หรือการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เป็นแนวคิดสากลในการขับเคลื่อนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เพื่อลดขนาดของการจัดการปัญหาให้เล็กลง และทำให้เห็นศักยภาพทุน และหุ้นส่วนในการจัดการศึกษาในระดับพื้นที่ให้ชัดเจนขึ้น นำไปสู่การแสวงหาการจัดการใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ได้พยายามพัฒนาตัวแบบของการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ หรือใช้พื้นที่เป็นฐานในหลายรูปแบบอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2562 - ปัจจุบัน เพื่อหาวิธีการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความหลากหลายของพื้นที่ และสร้างจุดเชื่อมโยงบนเส้นทางพัฒนาการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานจากอดีต เพื่อนำไปสู่การทำให้พื้นที่สามารถเป็นจุดจัดการที่เปิดโอกาส

ให้หุ้นส่วนทางการศึกษาเข้ามาดำเนินการร่วมกัน (All for Education) เพื่อนำไปสู่การกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ปวงชนทุกคนในที่สุด (Education for All)

¹ การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่’ ท่ามกลางการกระจายอำนาจที่มีแต่ข้ออ้างและการฮือฮ้าง EP.1 สัมภาษณ์พิเศษ ดร.กฤษณพงศ์ กีรติกร ประธานอนุกรรมการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ กสศ. 14 กุมภาพันธ์ 2566. ที่มา <https://www.eef.or.th/article-management-of-spatial-education-ep1/>.

01

พัฒนาการของ
การกระจายโอกาสและอำนาจ
ในการบริหารจัดการศึกษา
ของประเทศไทยจากศูนย์กลาง
สู่พื้นที่

ประเทศไทยมีความพยายามที่จะกระจายโอกาสทางการศึกษามาโดยตลอด ทั้งเป็นไปโดยเจตนาเพื่อกระจายโอกาสการเข้าถึงการศึกษาเพื่อพัฒนาคน ตอบโจทย์ความก้าวหน้าของการพัฒนาประเทศ และเป็นไปเพื่อให้เกิดระบบบริหารจัดการที่ดีและสอดคล้องกับบริบทของการศึกษาในแต่ละยุคสมัย เมื่อพิจารณาพัฒนาการของการกระจายโอกาสและอำนาจในการบริหารจัดการการศึกษาในประเทศไทย พบว่า สามารถแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลาสำคัญ ได้แก่

ช่วงแรก

นับตั้งแต่สมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปี 2414² เป็นต้นมาได้มีการโปรดเกล้าฯ ให้เปิดโรงเรียนขึ้นหลายรูปแบบ อาทิ โรงเรียนสอนภาษาไทยในพระบรมมหาราชวัง โรงเรียนสุนันทาลัยที่เปิดการอบรมแก่เด็กหญิง และเริ่มขยายโอกาสทางการศึกษาไปยังพื้นที่นอกรั้ววังมากขึ้น โดยในปี 2427 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งโรงเรียนราษฎรแห่งแรก ที่ โรงเรียนวัดมหรณพาราม และในปีต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายโอกาสทางการศึกษาไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ของประเทศ จนในปี 2435 โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนากระทรวงธรรมการ (หรือในเวลาต่อมา คือ กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน) ซึ่งมีหน้าที่จัดการศึกษาของประเทศ นับเป็นช่วงรุ่งอรุณของการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้กระจายเป็นวงกว้างไปสู่ **“พื้นที่อื่น”** ที่ห่างออกไปจากศูนย์กลางของประเทศดังที่เคยผ่านมา โดยในปี 2451 การศึกษาประชาบาลได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรก และอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย เน้นการสอนให้อ่านออกเขียนได้ ผ่านการทำงานร่วมระหว่าง ข้าหลวงเทศาภิบาล และข้าหลวงธรรมการกระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการในปัจจุบัน) ก่อนส่งต่อไปยังการศึกษาภายใต้หลักสูตรที่รัฐกำหนดขึ้น ทำให้การขยายตัวด้านการศึกษาเป็นวงกว้างและเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมากขึ้น

ช่วงที่สอง

ในปี 2464 มีการตราพระราชบัญญัติการประถมศึกษา ซึ่งกำหนดให้เด็กชาย - หญิง อายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์ ต้องเข้าเรียนระดับประถมศึกษาจนถึงอายุ 14 ปีบริบูรณ์ โดยเป็นการศึกษาแบบให้เปล่าทำให้ยังเพิ่มอัตราเร่งของการกระจายโอกาสทางการศึกษาจากพื้นที่ส่วนกลางมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะ ปี 2475 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติเทศบาล กำหนดให้เทศบาลเป็นหน่วยราชการส่วนท้องถิ่นและมีหน้าที่รับผิดชอบการศึกษาของท้องถิ่นตนเอง และหลังจากนั้นเป็นต้นมา ทำให้เกิดโรงเรียนในสังกัดของรัฐท้องถิ่นอยู่ 3 ลักษณะได้แก่ โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด โรงเรียนเทศบาล และโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

ช่วงที่สาม

ตั้งแต่ปี 2523 – 2540 แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะขยายโอกาสและกระจายอำนาจในการจัดการศึกษา ลงไปพื้นที่ระดับต่าง ๆ ทั้งตำบล จังหวัด และภูมิภาคก็ตาม แต่อำนาจในการจัดการศึกษายังยึดโยงอยู่กับหน่วยงานรัฐส่วนกลางเป็นสำคัญ ทำให้เกิดข้อจำกัดของการบริหารการศึกษา อาทิ โครงสร้างของการบริหารการศึกษาที่มีขนาดใหญ่ และมีสายบังคับบัญชายาว ทำให้การทำงานล่าช้ากว่าสถานการณ์จริงในระดับพื้นที่ อีกทั้ง ขาดความเข้าใจต่อบริบทของพื้นที่

² อุทัย บุญประเสริฐ และคณะ, “การกระจายอำนาจด้านการศึกษาในประเทศไทย”, สถาบันพระปกเกล้า.

ในการจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงความรู้และทรัพยากรท้องถิ่น เข้ากับมิติการศึกษา ทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้ ระยะห่างของการบริการจัดการการศึกษาระดับท้องถิ่นจึงมีระยะห่างเพิ่มมากขึ้น

ช่วงที่สี่

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี 2540 และความพยายามที่จะทำการปฏิรูปการศึกษา โดยการบรรจุประเด็นทางการศึกษาไว้ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว นำไปสู่การออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 ภายใต้พระราชบัญญัติดังกล่าวเริ่มมีหิยยกประเด็นการกระจายอำนาจทางการศึกษามาทบทวนอีกครั้ง เพื่อสนองตอบต่อปัญหาด้านการศึกษาในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาการศึกษาที่มีการบริหารจัดการรวมศูนย์ ซึ่งทำให้ขาดการมีส่วนร่วมและการยึดโยงกับบริบทเชิงพื้นที่ ที่จะนำไปสู่การออกแบบการทำงานที่ตอบโจทยความต้องการของผู้เรียนที่อยู่ในบริบทที่หลากหลายได้ การทำงานในระดับ “พื้นที่” นำไปสู่การพยายาม “ย่อขนาด” ของปัญหา และการบริหารจัดการศึกษาจากระดับประเทศให้มีขนาดของพื้นที่เล็กลง เป็นแนวทางที่มีความสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนของประเทศมากขึ้น โดยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 289 ระบุให้รัฐต้องกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีอิสระในการกำหนดนโยบายของตนเองได้ โดยเฉพาะมิติทางการศึกษาที่ระบุให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาและการอบรมด้านวิชาการให้กับประชาชน

ในท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติปี 2542 มาตรา 9(2) ให้มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษาสถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน สถานประกอบการ องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา และสถาบันสังคมอื่น ตามมาตรา 9(2) ทำให้ถนนทุกสายในการจัดการศึกษามุ่งเน้นการทำงานบนฐาน “พื้นที่” มากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึง มาตรา 18 ของร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่ถูกเสนอมาอย่างต่อเนื่องในปี 2564-66 ที่ระบุให้มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรที่ประกอบด้วยภาคส่วนต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสามารถทำการระดมทุนทั้งเพื่อใช้อุดหนุนไปยังผู้เรียนและสถานศึกษา ตลอดจนอุดหนุนการขับเคลื่อนของคณะทำงาน ผ่านมาตรการทางภาษีที่สร้างแรงจูงใจให้คนในสังคมบริจาคเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระดับพื้นที่ นับว่าเป็นความก้าวหน้าของประเทศไทยที่ขับเคลื่อนเรื่องการกระจายอำนาจและโอกาสทางการศึกษามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาของโลก ที่เน้นการทำให้การบริหารจัดการศึกษาถูก “ย่อขนาดลง” เพื่อลดขนาดของการจัดการ ให้โครงสร้างการบริหารระดับประเทศไม่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษา ตลอดจนเพื่อทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในระดับ พื้นที่ ที่ลุกขึ้นมาเป็นเจ้าของปัญหา เจ้าของระบบบริหารจัดการศึกษาได้ด้วยตนเองในอนาคต

02

แนวคิดการจัดการศึกษา
และเรียนรู้ โดยมี “พื้นที่” เป็นฐาน

การจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน เป็นแนวคิดการทำงานระดับสากลที่พยายามทำให้ “พื้นที่” มีบทบาทฐานสำคัญในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ควบคู่ไปกับการกระจายความเป็นเจ้าของหรืออำนาจในการจัดการศึกษาจากเดิมที่กำหนดให้ ภาครัฐ เป็นผู้แบกรับหน้าที่นี้ไว้แต่เพียงผู้เดียว โดยปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การขับเคลื่อนและผลักดันให้ “พื้นที่” เป็นฐานสำคัญในการจัดการศึกษาและเรียนรู้ มาจากการเห็นศักยภาพที่สำคัญของพื้นที่ได้แก่

01 ความเป็น “เจ้าของ” การศึกษา และ/หรือการจัดการศึกษาของคนในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะความเป็น “คนใน” ที่มีความใกล้ชิดและเข้าใจต่อสถานการณ์ปัญหาการศึกษาเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบททั้งเชิงกายภาพ และเชิงสังคม

02 ความสามารถในการเข้าถึงหรือเป็นเจ้าของทรัพยากรในระดับพื้นที่ที่ถือว่าเป็น “ทุน” สำคัญในการจัดการศึกษา และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและลดความเหลื่อมล้ำของพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง

03 ไม่ถูกผูกติดกับกรอบเวลาหรือปัจจัยประมาณเช่นเดียวกับการจัดการศึกษาภาค รัฐ ที่จะนำไปสู่การกลายกำแพงของข้อจำกัดเรื่องเวลาในการจัดการศึกษาเรียนรู้ และเพิ่มขีดความสามารถในการทำให้การศึกษาและเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทุกที่ทุกเวลา (Anywhere, Anytime) ซึ่งการดำเนินการดังกล่าววางอยู่บนแนวคิดและหลักการสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

แนวคิดการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษา

หลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All)

หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม หรือการจัดการศึกษาเป็นเรื่องของทุกคน (All for Education)

หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง (Inclusive Education)

A student with dark hair tied back, wearing a light blue school uniform shirt and a large black backpack, is seen from behind. They are raising their right fist in a gesture of determination or triumph against a bright blue sky with scattered white clouds.

03

การพัฒนาตัวแบบ
การจัดการศึกษา
โดยใช้ “พื้นที่” เป็นฐาน

การดำเนินการโดยใช้พื้นที่เป็นฐานผ่านปฏิบัติการของ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา มีการปฏิบัติการอยู่บนพื้นที่ 3 ระดับ ได้แก่ 1) พื้นที่ระดับจังหวัด 2) พื้นที่ระดับเมืองและ/หรือเทศบาล และ 3) พื้นที่ระดับชุมชนและ/หรือตำบล ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวไม่ได้ขับเคลื่อนโดยโดดเดี่ยว แต่มีการปฏิสัมพันธ์กับแนวคิดและวิธีการของการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานของหน่วยงานภาคีอยู่ในหลายระดับ โดยรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 พื้นที่ระดับจังหวัด

แนวคิดในการพัฒนาตัวแบบของการกระจายความเป็นเจ้าของการจัดการศึกษาในระดับพื้นที่จังหวัด เป็นแนวทางของการทำเพื่อหาตัวแบบในการกระจายโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษา ภายใต้แนวคิดดังกล่าว มีหลายภาคส่วนที่พยายามทำการค้นหาตัวแบบของการทำงานระดับพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ระดับจังหวัด โดยกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เอง เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ร่วมอยู่ในขบวนการของภาคีการทำงานเพื่อพัฒนา “ตัวแบบ” ในการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ โดยมีตัวแบบของการทำงานเพื่อพัฒนากลไกการจัดการศึกษาระดับจังหวัด อย่างน้อย 2 ลักษณะ ที่นำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาโดยใช้พื้นที่ระดับจังหวัดเป็นฐาน ได้แก่ 1) โครงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา 2) การขับเคลื่อนขบวนการโรงเรียนพัฒนาตนเอง (Teachers and Schools Quality Movement: TSQM) ซึ่งมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 โครงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (Area – Based Education : ABE)

เป็นแนวทางหนึ่งภายใต้การดำเนินงานของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) มีการดำเนินการต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2558 – 2560 ในโครงการจังหวัดปฏิบัติการเรียนรู้ของสำนักส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) โดยมีพื้นที่เริ่มต้นจำนวน 15 จังหวัด³ หรือที่รู้จักกันในชื่อ “สมัชชาการศึกษาจังหวัด” ซึ่งเป็นโครงการที่เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ทิศทางของการใช้พื้นที่เป็นฐานในการจัดการศึกษาเห็นรูปเห็นร่าง และมีความชัดเจนมากขึ้น และนำมาสู่การพัฒนา

โครงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดย กสศ. ในปี 2562 ที่สอดคล้องกับ 1 ในแนวทางสำคัญ ใน 7 แนวทางสำคัญ (7 Games Changer) ที่ต้องดำเนินการเร่งด่วนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ผู้เชี่ยวชาญจากทั่วโลกจากประชุมวิชาการนานาชาติเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา: ปวงชนเพื่อการศึกษา (All for Education Conference) เมื่อวันที่ 10 - 11 กรกฎาคม 2563 ให้คำแนะนำ คือ **การจัดการศึกษาตามบริบทพื้นที่ (Area - Based Education: ABE)**

³ 15 จังหวัดปฏิบัติการเรียนรู้ ประกอบด้วย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง น่าน สุโขทัย นครราชสีมา อำนาจเจริญ สุรินทร์ กาญจนบุรี ตราด ชลบุรี พระนครศรีอยุธยา สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต และยะลา

สนับสนุนการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ กระจายอำนาจการจัดการและแก้ไขปัญหาด้านการศึกษาในเชิงพื้นที่ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะตลอดช่วงชีวิตตามบริบทพื้นที่ ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่นำมาสู่การดำเนินการในปัจจุบัน ที่มีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนา “พื้นที่ตัวแบบ” ในการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยมีองค์ประกอบสำคัญที่นำไปสู่การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ มี 5 ประการ ได้แก่

1 การพัฒนาให้เกิดคณะและ/หรือกลไกในการทำงาน ซึ่งมาจากการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในระดับพื้นที่จังหวัด อาทิ หน่วยงานภาครัฐ ภาครัฐท้องถิ่น ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา สื่อสารมวลชน ประชาสังคม รวมไปถึงประชาชนผู้สนใจแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระดับพื้นที่ ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยใช้ศักยภาพของความเป็น “คนใน” ที่เข้าใจและใกล้ชิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของพื้นที่ตนเองมาเป็นแรงผลักดันของการทำงาน รวมไปถึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจาก “เจ้าของทรัพยากร” ทั้งทรัพยากรการทำงานภาครัฐ ตามบทบาทหน้าที่เฉพาะของหน่วยงานภาครัฐ และภาครัฐท้องถิ่นที่มีหน้าที่ดูแลและแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำโดยตรง กับทรัพยากรจากภาคส่วนอื่น ๆ ในพื้นที่ ทั้งจากภาคเอกชน ผู้ประกอบการ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มาจาก “ทุน” ในระดับพื้นที่ ทั้งทุนเงิน ทุนความรู้ภูมิปัญญา และทุนโอกาสด้านการศึกษา เรียนรู้ และมีงานทำ โดยคณะและ/หรือกลไกการทำงานจะดำเนินการผ่าน

2 ระบบข้อมูล และ/หรือระบบสารสนเทศ มีความแม่นยำ และเท่าทันสถานการณ์ สามารถนำมากำหนดแผนและออกแบบทิศทางการทำงานลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้อย่างตรงจุด รวมไปถึงการทำหน้าที่เป็น **“พื้นที่กลาง”** ที่ทำให้ทุกภาคส่วนที่เข้ามาร่วมกันดำเนินการสามารถมองเห็นและติดตามสถานการณ์ของการทำงานร่วมกัน และเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิด

3 การสื่อสารและรณรงค์ เพื่อสร้างความตระหนักต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในระดับพื้นที่ ที่นำไปสู่การขยายวงของการมีส่วนร่วม

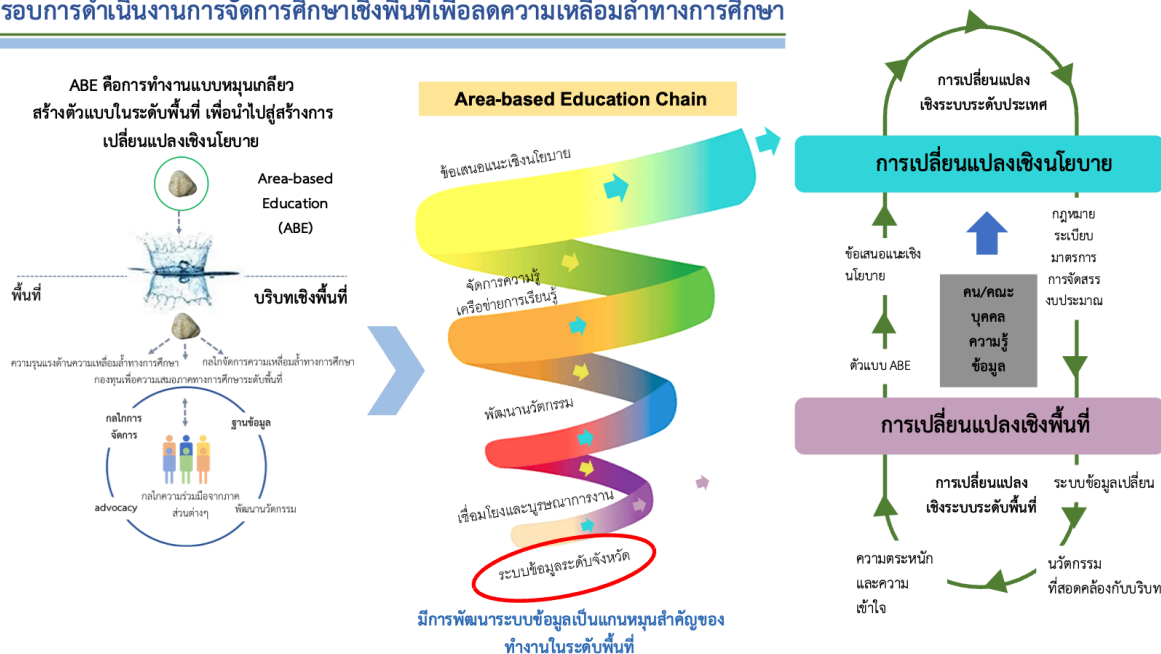
4 รูปแบบและนวัตกรรม ในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ซึ่งพัฒนามาเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

5 แผนบูรณาการ ซึ่งจะเป็เครื่องมือให้ทุกภาคส่วนรับรู้บทบาทและจังหวะเวลาของการทำงานที่ทำให้การทำงานของภาคส่วนต่าง ๆ มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน โดยการทำงาน

เพื่อพัฒนาตัวแบบของการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยมีพื้นที่ตัวแบบการทำงานจำนวน 16 จังหวัดที่ดำเนินตั้งแต่ปี 2565-ปัจจุบัน ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา ลำปาง สุโขทัย พิษณุโลก นครพนม ขอนแก่น สุรินทร์ ระยอง สมุทรสงคราม ราชบุรี สุราษฎร์ธานี สงขลา ยะลา และปัตตานี โดยในจังหวัดต่าง ๆ ดำเนินการ ภายใต้โจทย์การทำงานหลักร่วมกัน คือการพัฒนาตัวแบบของการทำงาน ควบคู่ไปกับการตอบโจทย์ย่อยของการทำงานตามบริบทของพื้นที่ที่ความเฉพาะเจาะจง อาทิ จังหวัดแม่ฮ่องสอนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในบริบทของเขตป่า และถิ่นทุรกันดาร จังหวัดระยองดำเนินการเพื่อหาคำตอบของการลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่ที่เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาในระดับประเทศ เป็นต้น

ข้อค้นพบและผลของการดำเนินงานที่สำคัญ

กรอบการดำเนินงานการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

01

เกิดคณะและ/หรือกลไกการทำงานระดับพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบททุน และแนวทางของการพัฒนาระดับพื้นที่ จำนวน 16 คณะทำงานและ/หรือกลไก ใน 16 จังหวัด ที่ทำหน้าที่ติดตามสถานการณ์ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่จังหวัด การช่วยเหลือและให้โอกาสเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายอย่างน้อย 2 กลุ่มสำคัญ ได้แก่ เด็กปฐมวัย และเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ยากจนและเข้าไม่ถึงโอกาสทางการศึกษา รวมไปถึงการเป็นกลไกสำคัญของการเชื่อมโยงให้เกิดการบูรณาการหน่วยงานในระดับพื้นที่ให้เกิดการทำงานบูรณาการในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา อาทิ การทำให้เกิดการส่งต่อความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนจากหน่วยงานภาคส่วนต่างๆ เพื่อให้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาตนเองการมีหน่วยการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนแบบ Non stop service ในระดับอำเภอและตำบลในจังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้การช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่เผชิญอยู่กับสถานะเสี่ยง ถูกกระทำ หรือต้องการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา

โดยพบว่า การดำเนินการในช่วงต้นทำให้เกิดการกระจายการมีส่วนร่วมในการจัดการจะนำมาสู่การทำให้เกิดการทำงานเชิงลึกถึงรากของปัญหา และสามารถทำการช่วยเหลือได้อย่างทันที่ และทันกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน นำไปสู่การทำงานร่วมกับภาครัฐส่วนกลางในแบบใหม่ โดยมีแนวโน้มของการขยายผลการทำงานไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความสนใจ

02

เกิดนวัตกรรมของการทำงานที่สอดคล้องกับการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ได้แก่

- **แผนการทำงานบูรณาการระดับจังหวัด** ที่ผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาสามารถส่งต่อความช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายให้เข้าสู่ระบบการศึกษาและคงอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยใช้ทรัพยากรของหน่วยงานแต่ละหน่วยงานได้อย่างเชื่อมโยงและตรงจุด ทำให้สามารถสนับสนุนเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่การเข้าสู่ระบบการศึกษา ไปจนถึงการมีงานทำ

- **“พื้นที่กลาง”** ในการดำเนินงานร่วมของหน่วยงานจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากการดำเนินการโดยปกติของหน่วยงานต่าง ๆ โดยทำหน้าที่เป็น “พื้นที่กลาง” ที่เปิดโอกาสให้นำเอากลุ่มเป้าหมายที่จะจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือและเอื้อโอกาสในการศึกษาและเรียนรู้มาเชื่อมโยงกับทรัพยากรการช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และหน่วยอื่น ๆ ที่มีอยู่ในจังหวัด เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือและติดตามสนับสนุนกลุ่มเป้าหมายได้ทันที่ที่มีความต่อเนื่อง และทำให้ตอบโจทย์การทำงานแบบ win – win situation ของแต่ละหน่วย ส่งผลให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องในระยะยาว เช่น เวทีสานฝันเพื่อน้อง เป็นต้น

- เกิดกระบวนการคิดและกระบวนการพัฒนากองทุนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในมิติต่าง ๆ โดยใช้ฐานทุนในที่สุดคล้องกับบริบทพื้นที่ที่สำคัญ เพื่อลดปัญหาของทุนในการทำงานที่แต่เดิมผูกพันอยู่กับรอบเวลาของการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ทำให้การจัดการศึกษาและเรียนรู้มีความต่อเนื่อง โดยการระดมและสะสมทุนดังกล่าว มาจากทุนทางวัฒนธรรม ธรรมชาติ และสังคม ที่มีอยู่ จังหวัด อาทิ (1) กองทุนจากมิติทางวัฒนธรรม จ.ปัตตานี ที่สะสมทุนผ่านหลักการและความเชื่อของศาสนาอิสลาม นำมาเป็นกองทุนเพื่อการศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาตนเองของเด็กและเยาวชนที่ยากจนและด้อยโอกาสในพื้นที่จังหวัดปัตตานี (2) ทุนจากการระดมผลผลิตของชุมชนชาติพันธุ์ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ทำระดมทุนจากผลผลิตในไร่มาใช้ใน 2 รูปแบบ ได้แก่ การประมูลเพื่อเปลี่ยนเป็นทุนเงินในการสนับสนุนค่าเล่าเรียนแก่เด็กและเยาวชน และการระดมผลผลิตจากไร่เพื่อให้เป็นวัตถุดิบไปยังโรงเรียนเป้าหมายเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีอาหารรับประทานได้อย่างต่อเนื่องในการเข้าถึงการศึกษา

- ประดิษฐ์กรรมสำหรับการแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน อาทิ การพัฒนา Hand grip และหลักสูตรฟิสิกส์เพื่อพัฒนาผู้เรียนที่มีกล้ามเนื้อไม่แข็งแรง ในจังหวัดพะเยา ที่พยายามพัฒนานวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหให้กับเด็กและเยาวชนที่เป็นกลุ่มที่ต้องการเรียนรู้พิเศษ เช่น เด็กที่มีภาวะความพิการทางสมอง ให้สามารถพัฒนากล้ามเนื้อ และสมาธิในการฝึกฝน เรียนรู้และพัฒนาตนเองที่นำไปสู่การประกอบอาชีพได้ในอนาคต

จุดเน้นสำคัญของการดำเนินงานจะอยู่ที่การวิเคราะห์ “ทุน” และ “ทรัพยากร” และ “ความสนใจ” ต่อประเด็นปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของภาคในระดับพื้นที่เป็นสำคัญ นำมาต่อยอดการทำงานและสร้างบทสนทนาร่วมกับคณะทำงาน หรือกลไกการทำงานในระดับพื้นที่นั้น ๆ ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ยากจนและด้อยโอกาสในพื้นที่

03 ผลักดันให้เกิดการจัดการความรู้และสร้างเครือข่ายการทำงานผ่านเวทีจัดการความรู้และการสื่อสารสาธารณะ โดยใช้เวทีเป็นพื้นที่สำหรับการนำเสนอสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่สำคัญในระดับจังหวัด และระดับประเทศ ตลอดจนเสนอนวัตกรรมของการดำเนินงาน ข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อให้เครือข่าย 16 จังหวัด เกิดการเรียนรู้ร่วม และเป็นการขยายเครือข่ายเชิงประเด็นและการทำงานขับเคลื่อนเชิงนโยบายและสร้างความตระหนักและการรับรู้แก่สาธารณะควบคู่กันไป โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่อง 2 เดือนต่อครั้ง

04 การจัดระบบข้อมูล เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการเชื่อมโยงการทำงานและทำให้กลไกและคณะทำงานในพื้นที่ “มองเห็น” เป้าหมายและปัญหาร่วม และเป็นส่วนสำคัญต่อการวางแผนการทำงาน การทำงานเพื่อการทำความเข้าใจทรัพยากรและข้อมูล (mapping resource and data) เป็นกระบวนการและเครื่องมือที่ใช้จัดระบบข้อมูล เพื่อสำรวจแหล่งที่ของทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละส่วน และที่เชื่อมโยงกับการช่วยเหลือเด็กและเยาวชน และนำไปสู่การวางแผนการทำงานบูรณาการของภาคส่วนต่าง ๆ ในจังหวัด

05 เป็นฐานทุนสำคัญในการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย โดยแนวทางการดำเนินการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของการนำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายและมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา หรือ Thailand Zero Dropout ที่ได้รับความเห็นชอบจากนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีในการขับเคลื่อน ตลอดจนเกิดความร่วมมือของ 11 หน่วยงานในการดำเนินการดังกล่าว ซึ่งตัวแบบกลไกการทำงานระดับจังหวัด 16 จังหวัดที่ถูกพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ได้ถูกยกระดับมาเป็นกลไกในการทำงานเพื่อขับเคลื่อนนโยบายในระยะยาว และมีแนวโน้มของการขยายความรู้ในการทำงานเชิงกลไกครอบคลุมไปทั่วประเทศในอนาคต

ทิศทางการดำเนินงานในอนาคต ของการโครงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

1

ยกระดับของนักปฏิบัติการ (Doer) ไปสู่การเป็นนักวางแผนและปฏิบัติการ (Planner & Doer) จากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า คณะและ/หรือกลไกการทำงาน จะมีทักษะของการเป็นนักปฏิบัติการ ในขณะที่การดำเนินงานในระยะยาวกับระดับจังหวัด จำเป็นต้องอาศัยทักษะของการแผน ดังนั้นการเป็น “นักวางแผน (Planner)” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะเชื่อมโยงการทำงานในภาพย่อยไปสู่การขับเคลื่อนงานในระดับจังหวัด

2

การวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำที่ครอบคลุมมิติอื่นที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเป็นต้นทางของความเหลื่อมล้ำประเด็นอื่นๆ ก็จริง แต่ส่วนหนึ่งก็เกิดจากความเหลื่อมล้ำในมิติอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วยเช่นกัน เช่น ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ ความเหลื่อมล้ำของการเข้าถึงระบบสาธารณสุขและบริการพื้นฐานภาครัฐ ความเหลื่อมล้ำที่เป็นผลกระทบจากการดำเนินงานของนโยบาย โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าพื้นที่กว่าร้อยละ 80 เป็นพื้นที่ป่าสงวนประเภทต่าง ๆ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและประกอบอาชีพในที่ดินของป่าได้เช่นพื้นที่ปกติทั่วไป ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำตามมาในหลายมิติ เป็นต้น การดำเนินการในอนาคตจำเป็นต้องเชื่อมโยงปัญหารอบด้านเพื่อขยายขอบเขตของการวิเคราะห์และการทำงานร่วมภาคี

รูปแบบที่ 2 การขับเคลื่อน ขบวนการโรงเรียนพัฒนาตนเอง (Teachers and Schools Quality Movement: TSQM)

เป็นโครงการที่ถูกพัฒนามาจาก ความร่วมมือระหว่าง กสศ. กับสำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (สบน.) สพฐ. โดยสร้างความร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียนนำร่องใน พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ยกระดับไปสู่การเป็น โรงเรียนพัฒนาตนเอง (Teacher and School Quality Program: TSQP) โดยใช้แนวคิดในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนให้สามารถพัฒนาตนเองทั้งระบบ

หรือ Whole School Approach ทั้งด้านการพัฒนาคุณภาพของระบบบริหารจัดการและการเรียนการสอนที่มีคุณภาพสูงในชั้นเรียน เพื่อพัฒนานักเรียนให้เกิดสมรรถนะในศตวรรษที่ 21

จากการดำเนินการที่ผ่านมา พบว่า **การขับเคลื่อนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School based)** นอกจากจะพัฒนาระดับโรงเรียนแล้ว ยังสามารถยกระดับการทำงานในระดับเครือข่าย ซึ่งนำมาสู่การยกระดับการขับเคลื่อนการทำงาน เป็นการขับเคลื่อนขบวนการ **โรงเรียนพัฒนาตนเอง (Teachers and Schools Quality Movement: TSQM)** โดยดำเนินการในรูปแบบของการขับเคลื่อนขบวนการในระดับจังหวัด (Provincial basis) โดยใช้ต้นทุนการทำงานที่ผ่านมาโดยเฉพาะต้นทุนทางปัญญาที่เกิดขึ้นจากโครงการโรงเรียนพัฒนาตนเอง (TSQP) ตั้งแต่ปี 2562 – 2566 เป็นต้นมาสามารถนำมาใช้หนุนจูงการเรียนรู้เพื่อพัฒนางานให้ดีขึ้นของครูผู้อำนวยการโรงเรียนและหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียน เพื่อเป็นแกนนำสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ โดยมีเป้าหมายหลักคือนักเรียนเป็นจุดร่วมของการพัฒนา ทั้งนี้ การดำเนินงาน

ในระดับจังหวัด จะเป็นเสมือนกลไกความร่วมมือกับภาคีร่วมดำเนินงานทุกภาคส่วนในจังหวัดที่เข้มแข็งและมีความตั้งใจอย่างต่อเนื่องด้วยหลักการดำเนินงานและแนวทางของการบริหารจัดการ 5 เรื่องสำคัญ ได้แก่ 1) ความยั่งยืนหยุ่นในการออกแบบการทำงานหรือกลไกให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ 2) ความเป็นอิสระในการดำเนินงานของโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายเพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่ตัวผู้เรียน 3) ความเสมอภาคและการเข้าถึงการศึกษาที่มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้ตลอดเวลา 4) การบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลางได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับการขับเคลื่อนงาน 5) ความเป็นเจ้าของร่วมในการคิดออกแบบกลไกและขับเคลื่อนการพัฒนา โดยปัจจุบันอยู่ระหว่างการพัฒนาแนวทางการทำงาน โดยมีแนวทางการทำงานช่วงเริ่มต้น 3 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 : TSQM - A : เน้นการเคลื่อนไหวยิงพื้นที่ (Area-based) ไปพร้อมกันทั้งจังหวัด อย่างเข้มแข็ง โดยใช้จังหวัดเป็นฐานของการขับเคลื่อนงาน ซึ่งมีตัวแบบของการทำงานอยู่ 10 จังหวัด

แนวทางที่ 2 : TSQM-N : เน้นการขับเคลื่อนเชิงเครือข่าย (Network-based) ซึ่งเป็นแนวทางที่ปรับใช้ในกรณีที่เครือข่ายโรงเรียนในจังหวัดที่มีความพร้อมในการจับมือกันขับเคลื่อนแล้วงาน แต่ยังขาดแนวร่วมบางส่วนอยู่ในพื้นที่ เช่น สำนักงานเขตพื้นที่ ภาคสังคม ภาคเอกชน หรือชุมชน เป็นต้น

แนวทางที่ 3 : TSQM-I : เน้นการเคลื่อนไหวยิงตามประเด็นปัญหา (Issue-based) ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ เป็นต้น โดยจำเป็นต้องผนึกกำลังหลากหลายโรงเรียนและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องแต่ละประเด็นมาช่วย ทั้งนี้ อาจไม่ได้แบ่งพื้นที่จังหวัดเดียวกันเสมอไป แต่ประสบปัญหาคือคล้ายกันระดับประเทศ

ปัจจุบันอยู่ระหว่างการพัฒนาแนวทางการทำงาน ทั้งเพื่อให้เห็นความชัดเจนในการขับเคลื่อนขบวนการโรงเรียนพัฒนาตนเองให้มากขึ้น รวมไปถึงการทำให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างกลไกการทำงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานทั้งภายใน และภายนอก กสศ. ที่ทำงานโดยใช้จังหวัดเป็นฐาน เพื่อให้การทำงานหนุนเสริมและขยายแนวร่วมของการทำงานเชิงพื้นที่เพื่อสามารถลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาตั้งแต่ในรั้วไปจนถึงนอกรั้วโรงเรียนเกิดขึ้นได้จริง และมีอัตราเร่งที่เร็วขึ้นจากการผสานการทำงานร่วมกันของหลายฝ่าย

แนวคิดการใช้ **“พื้นที่จังหวัด”** เป็นฐานในกระจายโอกาสการเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ และกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาระดับพื้นที่ที่ไม่ได้มีเฉพาะ กสศ. เท่านั้นที่ดำเนินการอยู่ หากแต่ยังมีภาคีการทำงานร่วมที่ดำเนินการโดยมีพื้นที่ระดับจังหวัดเป็นจุดนัดพบในการดำเนินการร่วม อาทิ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ที่ดำเนินการโดยกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีจุดมุ่งหมายในการผลักดันให้เกิดจังหวัดต้นแบบจำนวน 19 จังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งมีพื้นที่การทำงานร่วมกับการขับเคลื่อนงานเชิงพื้นที่ระดับจังหวัดของ กสศ. อยู่จำนวนหนึ่ง เช่น จังหวัดระยอง แม่ฮ่องสอน ปัตตานี ยะลา เป็นต้น และจากการวิเคราะห์แนวทางการทำงานโดยใช้พื้นที่จังหวัดเป็นฐาน พบจุดร่วมสำคัญของการขับเคลื่อนงานจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่

01 ความจำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดคณะทำงานและ/หรือกลไกการทำงานที่มีศักยภาพ เพื่อให้เป็นหน่วยของการประสานและเชื่อมโยงการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ให้สามารถมี **“พื้นที่กลาง”** หรือ **“จุดร่วม”** ในการทำงานร่วมกัน

02 การพัฒนาระบบข้อมูล เพื่อทำให้ข้อมูลนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้จริง สามารถชี้เป้ากลุ่มเป้าหมายได้อย่างแม่นยำ โดยเชื่อมโยงกับข้อมูลการกำหนดของทุนและทรัพยากรในการช่วยเหลือในระดับจังหวัด ที่ทำให้คณะทำงานสามารถใช้ข้อมูลเป็นฐานในการขับเคลื่อน

03 การทำให้เกิดแผนบูรณาการที่เกิดจากการกำหนดเป้าหมายร่วมของภาคี รวมไปถึงกำหนดรอบและเวลา กิจกรรม และการประเมินผลการทำงานร่วมกัน โดยทำหน้าที่คล้ายกับแผนที่นำทางที่ทำให้ทุกภาคส่วนที่เข้ามาร่วมกันทำงานเห็นทิศทางที่จะขับเคลื่อนได้ทัดเทียมกัน

04 การทำให้เกิด **“ทุน”** ผ่านการระดมทุนและทรัพยากรในระดับพื้นที่ เพื่อลดเงื่อนไขและข้อจำกัดเรื่องงบประมาณที่ต้องพึ่งพาหน่วยงานภายนอกพื้นที่ ซึ่งทำให้การดำเนินการไม่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง และขาดอิสระในการตัดสินใจ

นอกจากการทำงานกับพื้นที่จังหวัดแล้ว กสศ. ยังมีข้อค้นพบสำคัญ ของการทำงานกับพื้นที่ที่มีขนาดเล็กกว่าจังหวัด โดยพบว่า แม้ว่าการทำงานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ใช้จังหวัดเป็นฐาน จะนำไปสู่การเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลและแก้ไขปัญหาโดยตรงที่มีความพร้อมในแง่ของทรัพยากรการทำงานก็ตาม แต่การขับเคลื่อนงานระดับจังหวัดกลับมีความซับซ้อนและไม่สามารถควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากพื้นที่ขนาดกว้างขวาง และมีประเด็นของการทำงานหลากหลายมิติที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะกับประเด็นการศึกษา ทำให้ความสนใจของผู้ปฏิบัติการถูกรบกวนได้ง่าย รวมไปถึงความสนใจของผู้กมนโยบายในระดับพื้นที่เองก็เป็นส่วนที่ยากจะทำการควบคุม ดังนั้น

พื้นที่ที่มีขนาดเล็กลงอาจจะช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มของการทำงานได้เร็วขึ้น นอกจากเหตุผลข้างต้นแล้ว ยังพบว่า ปฏิบัติการของการทำงานในมิติของการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษามักเกิดในระดับพื้นที่ขนาดเล็กลงมา เช่น พื้นที่ระดับเมือง เทศบาล พื้นที่การดูแลของอปท. และอื่น ๆ ทำให้การทำงานในมิติของการลดความเหลื่อมล้ำและกระจายโอกาสทางการศึกษาถูกขอย่อยลงไปในพื้นที่ขนาดเล็กกว่าจังหวัด อาทิ พื้นที่ระดับเทศบาล พื้นที่ระดับเทศบาลตำบล หรือตำบล หรือแม้กระทั่งพื้นที่ระดับหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกิดการแสวงหาช่องทาง (Approach) และวิธีคิด แนวคิด ใหม่ ๆ ในการทดลองพัฒนาพื้นที่ที่ตัวแบบขนาดเล็กกว่าจังหวัด แต่ยังคงยึดเป้าหมายของการขยายผลไปสู่จังหวัด

รูปแบบที่ 2 การพัฒนากลไกการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ ระดับเมือง : เมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

เป็นการทดลองย่อขนาดพื้นที่จังหวัดลงมาทำงานในพื้นที่ขนาด “เมือง” หรือ “เทศบาล” โดยอาศัยกรอบแนวคิดสากลว่าด้วย “เมืองแห่งการเรียนรู้” ของ UNESCO ซึ่งหมายถึง เมืองที่มีการใช้ทรัพยากรในทุกภาคส่วนอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้สำหรับประชาชนทุกคนและทุกระดับ โดยมีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ และส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิต มีเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานที่สามารถนำไปสู่การพัฒนา “กลไกการทำงาน” ในระดับเมือง โดยกำหนดให้มีผู้บริหารเมืองระดับท้องถิ่น และคณะทำงานจากภาคส่วนต่าง ๆ เป็นกลไกขับเคลื่อนงาน มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่นำไปสู่ “ความเสมอภาคทางการศึกษา” โดยมีแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับการการพัฒนากลไกการจัดการเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ที่ กสศ. ดำเนินการอยู่ในระดับจังหวัด แต่มีขนาดของการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในระดับเมือง ที่สามารถเชื่อมโยงกลไกการทำงานในระดับท้องถิ่นกับระดับจังหวัดได้หากมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดย กสศ. ได้ดำเนินการพัฒนาตัวแบบเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในปี 2566 – 2567 จำนวน 5 เมือง ได้แก่ เทศบาลนครยะลา เทศบาลนครตรัง เทศบาลนครอุดรธานี เทศบาลเมืองลำพูน และเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ควบคู่ไปกับการสนับสนุนให้มีโครงการเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อน ผ่านความร่วมมือมหาวิทยาลัยพะเยา โดยการดำเนินการที่ผ่านมา ได้ทำการพัฒนากลไกที่เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเมือง 5 ลักษณะ ได้แก่

01 กลไกเชิงโครงสร้างในการขับเคลื่อนเมือง โดยดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการเมืองแห่งการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน (เป็นคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการชุดนี้โดยเทศบาลนครหรือเทศบาลเมือง) การวางแผนยุทธศาสตร์หรือนโยบายใน

02 กลไกเชิงกระบวนการ ได้แก่ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพื้นฐานของเมือง การใช้ข้อมูลต้นทุนและศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาโจทย์การทำงานของพื้นที่ การกำหนดพื้นที่แกนกลางขับเคลื่อนงาน (Core Zone) ที่ผูกโยงกับปัญหาสำคัญและกลุ่มเป้าหมายของเมือง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อพัฒนาศักยภาพนักจัดการเมือง คณะทำงาน และเครือข่าย

03 กลไกเชิงเครื่องมือและการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน การเรียนรู้ระหว่างวัย (Intergenerational learning) การสร้างฐานข้อมูลเปิดที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้

04 กลไกการสื่อสารและขยายผล ได้แก่ การจัดเวทีเสวนา (Forum) การจัดงานเทศกาลการเรียนรู้ (Learning Festival) การจัดงานนิทรรศการเพื่อสร้างการรับรู้ในพื้นที่การประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านสื่อ

05

กลไกความร่วมมือ ระหว่าง กสศ. และหน่วยงานภาคี อาทิ ความร่วมมือกับหน่วยบริหาร และจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) และมหาวิทยาลัยพะเยา ได้พัฒนา หลักสูตรนักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้ (City Administrator : CA) ซึ่งรับรองโดย สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ ม.พะเยา เป็นหลักสูตรระยะสั้นเพื่อพัฒนาสมรรถนะ (Non-degree) ของนักจัดการเมือง ทำให้เกิดนักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้ จำนวน 46 คน ที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ตัวแบบเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา รวม 7 เมือง ได้แก่ เทศบาลนครยะลา เทศบาลเมืองเบตง เทศบาล นครตรัง เทศบาลเมืองลำพูน เทศบาลเมืองตาก เทศบาลนครอุดรธานี และจังหวัดบึงกาฬ รวมไปถึงเครือข่ายผู้ร่วมเรียนรู้จากพื้นที่อื่น ๆ อีก 297 คน ที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่สามารถขับเคลื่อนเมืองได้ด้วยตนเอง

หากพิจารณาที่กรณีตัวอย่างของการขับเคลื่อน “เมือง แห่งการเรียนรู้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา” จะพบลักษณะร่วมของการเมืองที่เข้าเป็นภาคีการ ดำเนินงาน ได้แก่ 1) การมีกลไกการทำงานที่มาจาก หน่วยงานที่มีหน้าที่บริหารและจัดการเมือง ซึ่งในที่นี้ หมายถึง เทศบาลเมือง และ/หรือเทศบาลนคร ซึ่งมีความมุ่งมั่นและพันธะสัญญากับพลเมืองอย่างตรงไป ตรงมาในการบริหารและจัดการเมืองทั้งมิติการศึกษา และมิติอื่น ๆ 2) การมีทีมสนับสนุนทางวิชาการและการ ปฏิบัติการเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมาย 3) ความต้องการ ในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ในระดับเมืองเป็นจุดร่วมสำคัญ และนำไปสู่การมี 4) การกำหนดเป้าหมาย และฉากทัศน์ (Scenario) ร่วมระหว่างกลไกการทำงานและพลเมืองที่ต้องเห็น ทิศทางของการพัฒนาเมืองร่วมกัน เพื่อให้เปิดพื้นที่ การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง ด้วยตัวของพลเมืองเอง 5) การมีทุนและทรัพยากร ของเมืองที่สนับสนุนการขับเคลื่อนเมือง และสามารถ นำไปสู่การทำให้เกิดระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อให้ คนเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง อาทิ เทศบาล นครอุดรธานีมีเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ ต่าง ๆ ที่สามารถดำเนินการเชื่อมประสานกันได้อ อย่างกลมกลืน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของกลุ่ม คน และความรู้ที่แฝงฝัง ตลอดจนทรัพยากรในการ แต่ละกลุ่มสานทอกันจนเกิดระบบนิเวศการเรียนรู้

ที่ขยายโอกาสของการสร้างการเรียนรู้ของพลเมือง ได้อย่างกว้าง 6) การมีประเด็นเฉพาะของเมืองที่ นำไปสู่การสร้างเป้าหมายร่วมพลเมืองได้ชัดเจนขึ้น และทำให้เกิดนวัตกรรมของการทำงานเพื่อสร้างความ เสมอภาคทางการศึกษา มีความแตกต่างไปตามแต่ละ ความสนใจเชิงประเด็นของแต่ละเมืองหรือเทศบาล เช่น เทศบาลนครยะลาที่เน้นใช้พื้นที่สีเขียวของเมือง และพื้นที่เรียนรู้พัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้ (Learning space) ที่ทำให้เกิดโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้มากขึ้น หรือ เทศบาลตรังที่ใช้ทุนทางสังคมด้านอาหารใช้พัฒนา แหล่งเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นต้น ลักษณะร่วม ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นแกนหลักของการขับเคลื่อนเมือง แห่งการเรียนรู้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ที่ใช้พื้นที่ระดับเทศบาลและเมืองในการขับเคลื่อน

รูปแบบที่ 3 กลไกการจัดการศึกษาระดับชุมชนและตำบล : การเรียนรู้โดยใช้พื้นที่ระดับชุมชนและตำบลเป็นฐาน

นอกจาก “พื้นที่” ในสองระดับที่กล่าวถึงในข้างต้น กสศ. ได้พัฒนา “พื้นที่” ระดับย่อยกว่าเมือง โดยกลไกการจัดการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ เช่น สถาบันการศึกษาทั้งรัฐและเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วิทยาลัยชุมชน ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจเพื่อสังคม องค์กรสาธารณประโยชน์ และกิจการเพื่อสังคม (social enterprise) เพื่อเปิดพื้นที่ที่มีเป้าหมายในการมุ่งพัฒนาขีดความสามารถในการส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบที่มีรายได้น้อยและมีความ **เปราะบางหลายกลุ่ม** เช่น เยาวชนที่ออกจากระบบการศึกษา คนพิการ พ่อแม่วัยรุ่น ผู้ว่างงาน และเยาวชนนอกระบบในกระบวนการยุติธรรม เพื่อเกื้อหนุนให้ผู้เรียนรู้มีความพร้อมด้านทักษะสำคัญในการดำรงชีวิตและมีงานทำตามความถนัด ได้แก่ ทักษะอาชีพและการประกอบการ (Technical Skill) ทักษะชีวิต (Soft Skill) และทักษะการเงินและเศรษฐกิจครัวเรือน (Financial Skill) ด้วยการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Active Learning) ที่หลากหลายที่จัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเยาวชนและแรงงานนอกระบบ ตลอดจนสอดคล้องกับฐานทุนระดับพื้นที่ เน้นการเชื่อมโยงกลไกการทำงานกับหน่วยงานภาคีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด โดยมีหน่วยพัฒนาอาชีพเป็นผู้ให้คำแนะนำและสนับสนุนการทำกิจกรรม พร้อม ๆ กับการพัฒนารูปแบบการพัฒนาทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนนั้น ๆ รวมถึงการส่งเสริมและการพัฒนาทักษะกลุ่มผู้รับประโยชน์แบบองค์รวม ในการเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กและแรงงานฝีมือในชุมชน รวมทั้งใช้ **พื้นที่ของชุมชนเป็นฐาน (Community based)** ในการสร้างอาชีพยกระดับความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการ

เป็นผู้นำของคนในท้องถิ่นและเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizen) บนฐานของความร่วมมือและหนุนเสริมจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ ภายใต้ 4 ทักษะสำคัญ ดังนี้ (1) ทักษะการดูแลสุขภาพจิตของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ให้แก่กลุ่มผู้รับประโยชน์ (2) ทักษะเฉพาะอาชีพที่เน้นการประกอบการเองหรือการรวมกลุ่ม (3) ทักษะการบริหารจัดการสำหรับศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นทำให้เกิดแนวคิดแบบเติบโตและการปรับตัว (Growth Mindset & Adaptability) เช่น ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (4) ทักษะชีวิตด้านการเงิน โดยเฉพาะในระดับครัวเรือนและการบริหารวินัยทางการเงิน

ในการขับเคลื่อนงานพื้นที่เป็นฐาน นอกจากจะขับเคลื่อนการสร้างพื้นที่ในระดับชุมชนแล้วเพื่อให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยังค้นพบว่า องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อปท.) จุดคานงัดสำคัญสำหรับการแก้ไขปัญหาการศึกษา เนื่องจากเป็นหน่วยงานรัฐที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด มีบทบาทหน้าในการดูแลและจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น รวมไปถึงเป็นข้อต่อสำคัญของการทำงานระหว่างภาครัฐและประชาชน ทำให้อปท.สามารถเชื่อมโยงได้ทั้งทรัพยากรในการพัฒนาของรัฐและของท้องถิ่น ในการขับเคลื่อนการทำงานเพื่อพัฒนา อปท.ตัวแบบ ดำเนินการผ่าน 5 เรื่องหลัก ได้แก่

01 การพัฒนาระบบและกลไก
ความร่วมมือระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดคณะทำงานที่มีบทบาทในการประสานการทำงานกับผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงการขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง

03 การพัฒนากทักษะและศักยภาพ
คณะทำงานและตามความต้องการของผู้ร่วมเรียนรู้ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญของการทำให้คุณทำงานและกลไกมีศักยภาพ ความเข้มแข็งมากพอที่จะสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

05 การส่งต่อหรือเชื่อมงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่จะช่วยหนุนเสริมให้กลุ่มเป้าหมาย หรือผู้เรียน ได้รับการสนับสนุนเพื่อพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ และเกิดพัฒนาการอย่างเป็นลำดับ รวมไปถึงเพื่อทำให้เกิดรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่มาจากความเข้าใจต่อกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพคนที่น่าไปสู่การปรับเปลี่ยนการทำงานของหน่วยงานที่มีบทบาทการพัฒนาคนโดยตรงในที่สุด

02 การพัฒนาระบบข้อมูล เป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงาน โดยมุ่งเน้นการทำงานกับข้อมูลอย่างรอบด้านของผู้ร่วมเรียนรู้ โดยเฉพาะข้อมูลที่สามารถทำให้เห็นทุนและศักยภาพของพื้นที่ที่สามารถเป็นทุนที่กลับมาพัฒนาผู้เรียนรู้ และต่อยอดการทำงาน รวมไปถึงการนำไปวางแผนการทำงานที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องในแต่ละภาคส่วนสามารถทำงานร่วมกันบนข้อมูลเดียวกัน

04 การพัฒนานวัตกรรมและปฏิบัติการพื้นที่ ตามแผนงานที่ได้ออกแบบไว้ โดยเน้นการสร้างรูปธรรมของการศึกษาที่ยืดหยุ่น ตอบโจทย์ชีวิตของเยาวชนนอกระบบการศึกษา

ในการขับเคลื่อนการทำงานระดับ “พื้นที่” ขนาดชุมชนและตำบล มีกรณีศึกษาที่น่าสนใจ
ที่ขยายผลการทำงานอยู่ไม่น้อย โดยพื้นที่ต้นแบบ ดังต่อไปนี้

การศึกษาที่ 1 อบต.แม่สวด : โรงเรียนนอกโรงเรียน

ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลางของการพัฒนา และมีสถานการณ์ความยากจนของประชากรที่เข้มข้นรุนแรง โครงสร้างพื้นฐานยังเข้าไม่ถึงชุมชนและหมู่บ้าน ส่งผลโดยตรงต่อระบบการเรียนรู้ของคนในพื้นที่ โดยมีเยาวชนนอกระบบการศึกษาและกลุ่มเสี่ยงหลุดจำนวนมาก โดยในเขตการดูแลของ อบต.แม่สวด มีเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของอำเภอสบเมย จึงมีความพยายามที่จะออกแบบกลไกหนุนเสริมและสนับสนุนการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ โดยมีมติการศึกษา ทำให้เริ่มวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder analysis) ทำการศึกษาข้อมูลรากเหง้าของปัญหา วิเคราะห์ทรัพยากรและทุนของการทำงาน เพื่อแสวงหาความร่วมมือของภาคีทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาได้อย่างสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ กระบวนการทำงานในเบื้องต้น ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่าง วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยแม่โจ้ วิทยาเขตแพร่ วิทยาลัยการอาชีพ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดแม่ฮ่องสอน ศูนย์การเรียนรู้ปิตุภูมิ สำนักงานปศุสัตว์ สำนักงานเกษตรอำเภอ ฯลฯ ที่นำไปสู่การผลักดันให้เกิดศูนย์ประสานงานเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นกลไกการประสานความร่วมมือของภาคีที่เกี่ยวข้อง ที่มีเป้าหมายในการพัฒนาคนในระดับพื้นที่ โดยทำการออกแบบกิจกรรมที่นำไปสู่เป้าหมาย ได้แก่ การขับเคลื่อนให้เกิดโรงเรียนนอกโรงเรียน เพื่อเปิดโอกาสในการเรียนรู้ให้กับทั้งผู้เรียนที่เป็นเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษา และผู้สนใจ ให้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษา

โดยออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียนและบริบทของพื้นที่ โดยเน้นไปที่การออกแบบแผนการเรียนรู้รายบุคคลร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ในระดับอำเภอและจังหวัด เพื่อให้สุดท้ายแล้วคนของตำบลแม่สวด ได้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษาเรียนรู้ที่ทำให้คนแม่สวดสามารถพัฒนาตนเองทั้งในด้านการศึกษาและอาชีพที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยคาดหวังผลลัพธ์ปลายทางสำคัญคือ คนสามารถพึ่งพาตนเอง และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และสังคมในอนาคต

การศึกษาที่ 2 เทศบาลลำปางหลวง : เทศบาลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เทศบาลตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง มีต้นทุนในการทำงานจากโครงการพัฒนาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และทำการขับเคลื่อนชุมชนทั้ง 13 หมู่บ้านโดยมีเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาทั้งมิติสุขภาพ ความรู้ อาชีพ และรายได้จากการประกอบอาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ด้วยแนวคิด HETT (Health, Education, Talent และ Tradition) ที่เน้นการให้การพัฒนาอาชีพที่เกิดขึ้นครอบคลุมการพัฒนามิติอื่น ๆ ไปพร้อมกัน เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ การเพาะและแปรรูปเห็ด

ที่ได้ทั้ง H = Health คือการสร้างเสริมสุขภาพ E = Education คือการศึกษาภาควิชาการ T = Talent คือทักษะอาชีพ และ T = Tradition คือทักษะชีวิต โดยดำเนินการร่วมกับภาคีเครือข่ายภายในและภายนอก 23 หน่วยงาน ทั้งภาคท้องถิ่น ภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน โดยดำเนินการสนับสนุนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนนอกระบบการศึกษาและการเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาให้เข้าถึงโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเองทั้งด้านการเรียน อาชีพ และทักษะชีวิต ในขณะเดียวกันก็พยายามผลักดันให้เกิด พ.ร.บ.การศึกษาท้องถิ่นร่วมกับสมัชชาการศึกษาจังหวัดลำปาง รวมถึงการวางแผนให้กระบวนการ HETT กลายเป็นเทศบัญญัติที่เป็นภารกิจของทุกหน่วยงานในท้องถิ่นในการให้ความสำคัญกับการสร้างคน สร้างอาชีพ และสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้กับเด็กและเยาวชน ประชาชนในพื้นที่ตำบลลำปางหลวง

การศึกษาที่ 3 อบต.หนองสนิก : ขับเคลื่อนแบบองค์รวม เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ชีวิต

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสนิก อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ได้ดำเนินการร่วมกับกลไกที่เกี่ยวข้อง ในการค้นหากลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ และช่วยหนุนเสริมองค์ความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยอาศัยทุนเดิมของการขับเคลื่อนงานเดิมในโครงการสร้างเสริมความรู้ ทักษะอาชีพและชีวิตให้กับกลุ่มแรงงานนอกระบบและคนเฒ่าคนแก่ในพื้นที่ และขยายขอบเขตกลุ่มเป้าหมายไปยังเด็กและเยาวชน โดยมีเป้าหมายให้เยาวชนมองเห็นคุณค่าตัวเองและหันมาช่วยกันพัฒนาชุมชน ในการทำงานได้พัฒนาความร่วมมือกับภาคีทั้งภายในและภายนอกตำบล อาทิ กรมปศุสัตว์ เกษตรอำเภอ สกร. อบจ. โรงเรียนหนองสนนวิทยา สถาบันยุวโพธิชน ฯลฯ รวมไปถึงการทำงานกับผู้ปกครองด้วยการจัดกิจกรรมให้ความรู้และส่งเสริมให้ทำกิจกรรมร่วมกันทั้งผู้ปกครอง บุตรหลาน และชุมชน เพื่อให้แต่ละส่วนเข้าใจในเป้าหมายและแผนในการพัฒนาเด็ก โดยในอนาคตมีการวางแผนการทำงานร่วมกับโรงเรียน เพื่อที่จะนำผลลัพธ์จากการทำงานไปสรุปเป็นองค์ความรู้และพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายต่อไปในอนาคต

หากพิจารณากรณีศึกษา 3 กรณีข้างต้น จะพบว่ากระบวนการสำคัญของการทำงานโดยใช้พื้นที่ชุมชนและ/หรือตำบลเป็นฐาน จำเป็นต้องวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญซึ่งแตกต่างจาก กรณีของการทำงานที่ใช้พื้นที่จังหวัด และพื้นที่เมืองและ/หรือเทศบาลเป็นฐาน อยู่ที่วงล้อมของการการวิเคราะห์ที่มีขนาดเล็กลง โดยทั้งสามกรณีตัวอย่างดำเนินการวิเคราะห์ประเด็น 3 ประเด็นสำคัญในกระบวนการทำงานได้แก่ 1) วิเคราะห์ฐานทุนสำคัญของชุมชน ที่สอดคล้องกับวิถีและความรู้ของชุมชน เพื่อนำไปสู่การออกแบบโอกาสและทางเลือกของการเรียนรู้ของคนในระดับพื้นที่ 2) วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหา เพื่อหาภาคีของการทำงานที่มีความเฉพาะเจาะจงต่อปัญหาในระดับย่อย ทำให้การวิเคราะห์นำไปสู่การออกแบบการทำงานร่วมของภาคีได้อย่างชัดเจน ต่างจากการทำงานในพื้นที่ขนาดอื่น ๆ 3) การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาเชิงลึกของกลุ่มเป้าหมาย ที่จะทำให้นำไปสู่การวางแผนและการออกแบบในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างสอดคล้องกับศักยภาพและเงื่อนไขของผู้เรียนในที่สุด ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวอาจจะประกอบรวมกับการวิเคราะห์การทำงานมิติอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น มิติสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร ขึ้นอยู่กับจะใช้ฐานทุนของชุมชนในมิติใดเข้ามาร่วมในการพัฒนา

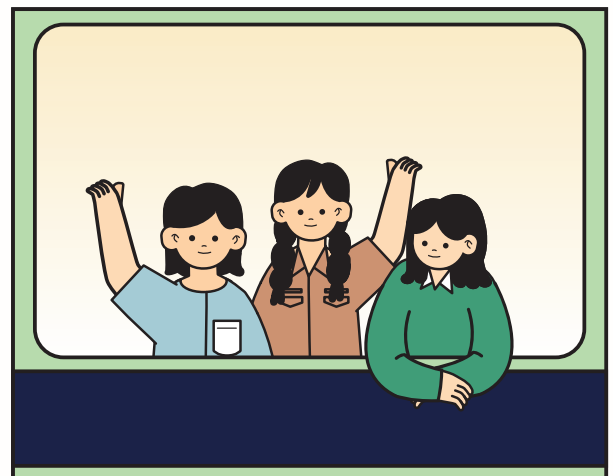
บทส่งท้าย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากเนื้อหาข้างต้นของการพยายามคลี่คลายการกระจายโอกาสทางการศึกษา และการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาทั้งในแง่ของพัฒนาการของการทำงานขับเคลื่อนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่ต่าง ๆ จะพบว่าสรุปบางอย่างอย่างที่ต้องตรงกัน คือ **การกระจายอำนาจของการจัดการศึกษาออกจาส่วนกลางเป็นคำตอบหนึ่งของการกระจายโอกาสการเข้าถึงการศึกษาที่นำไปสู่ความเท่าเทียมความเสมอภาคในที่สุด** หากพิจารณาการทำงานในแต่ละระดับของการกระจายโอกาสทางการศึกษาจะพบว่า เป็นแนวทางที่จำเป็นต้องจัดวางอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาแบบใหม่ ที่ลดขนาดของการจัดการศึกษาที่แต่เดิมถูกฝากไว้กับโครงสร้างของหน่วยงานส่วนกลาง

01 มีขนาดความรับผิดชอบใหญ่ จึงจำเป็นต้องออกแบบการศึกษาให้ลดความหลากหลายมากที่สุดเพื่อทำให้การบริหารจัดการเป็นไปได้กับขนาดของงานที่รับผิดชอบ นั้นส่งผลให้ มนุษย์ที่มีศักยภาพ ความถนัด และความสนใจที่หลากหลายมีทางเลือกที่แคบลง ส่งผลให้ผู้เรียนจำนวนไม่น้อยหันหลังให้กับการศึกษาที่ไม่สามารถตอบสนองต่อโจทย์ความสนใจ หรือโจทย์ชีวิตของพวกเขาได้

02 ระยะที่ห่างไกล (จนเกินไป) ของการควบคุมการศึกษาระยะไกลจากส่วนกลาง ทำให้ความหลากหลายของบริบทของพื้นที่ถูกมองข้ามไป แม้ว่ากระทรวงศึกษาธิการเองพยายามกระจายอำนาจการจัดการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 แล้วก็ตาม แต่ทว่าเป็นการกระจายจุดของการตัดสินใจแบบรวมศูนย์ลงมาอยู่ภูมิภาค ซึ่งอำนาจการสั่งการยังคงส่งตรงลงมาจากโครงสร้างส่วนกลาง ระยะทางที่ห่างไกลนี้ ทำให้นักการศึกษาของรัฐส่วนกลางไม่ได้เผชิญกับสถานการณ์การศึกษาอย่างใกล้ชิดด้วยตนเอง ส่งผลต่อการออกแบบการพัฒนาครู และการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน รวมไปถึงการพัฒนาระบบติดตามผู้เรียนนั้นห่างออกไปจากความเป็นจริงในพื้นที่

03 ช่องว่างของปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษา ซึ่งครอบคลุมกลุ่มผู้เกี่ยวข้องหลากหลายและมีจำนวนมาก ทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง สมาชิกชุมชน และรวมไปถึงผู้ประกอบการ ภาคเอกชน สถาบันศาสนา ทำให้แม้ว่าเราจะเข้าใจกันเป็นอย่างดีว่า การดูแลเด็กหนึ่งคนจำเป็นต้องใช้คนทั้งหมู่บ้าน หรือมือหลายมือนั้น มาช่วยเหลืดูแล โครงสร้างการบริหารที่อยู่ห่างไกลและมีขนาดใหญ่ก็ไม่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์หรือความเข้าใจต่อผู้คนที่เกี่ยวเนื่องทางการศึกษาได้ ทำให้การออกแบบลักษณะของการสร้างการมีส่วนร่วมนั้นและเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องหลากหลาย เข้ามาเป็นเจ้าของร่วมในการจัดการศึกษานั้นไม่ตรงจุดที่ควรจะเป็น

04

ความเข้าใจเบื้องต้นของการเป็นเจ้าของบทบาทด้านการบริหารจัดการศึกษายังอยู่ในวงล้อมที่จำกัด ในขณะที่เมื่อพิจารณาสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาในช่วงที่ผ่านมาจะพบว่า เด็กและเยาวชนจำนวนไม่น้อยที่มีเงื่อนไขและข้อจำกัดในชีวิตจนไม่สามารถเรียนในระบบการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง เช่น เด็กที่ภาวะความพิการ ซึ่งต้องการการดูแลบางระดับก่อนให้การศึกษา เยาวชนที่จำเป็นต้องดูแลพ่อแม่/ผู้ปกครองที่ป่วยติดเตียงจนไม่สามารถหรือกลุ่มเด็กและเยาวชนบางพื้นที่ที่ต้องขาดเรียนเนื่องจากทุกฤดูน้ำหลากหมู่บ้านจะถูกตัดขาดจากโลกภายนอก ทำให้ไม่สามารถไปเรียนได้ เข้าเรียนได้ตามเวลาปกติ กรณีดังกล่าวเหล่านี้ สะท้อนอย่างชัดเจนว่าปัญหาการศึกษา มีความซับซ้อนและเกี่ยวโยงกับปัญหาอื่น ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่ในขณะเดียวกัน ผู้เกี่ยวข้องกับปัญหาที่แวดล้อมประเด็นปัญหาด้านการศึกษากลับไม่สามารถเข้าร่วมวงในการช่วยเหลือ และสนับสนุนการศึกษาอย่างถนัด เพราะไม่ได้เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง และไม่มีภาระผูกพันกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างชัดเจน

ความจำเป็นที่จะต้องมีการมีกลไกส่วนกลางประสานช่องทางในโครงสร้างการทำงานของหน่วยงาน ที่มีการทักท้วงที่โดยตรงในแต่ละมิติที่เกี่ยวข้องเนื่องการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

การมีกลไกระดับจังหวัดเชื่อมโยงแผนของการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ในระดับต่าง ๆ เข้ากับแผนพัฒนาการศึกษาจังหวัด เพื่อให้การพัฒนาคนและการพัฒนาพื้นที่จังหวัด อำเภอ และตำบลสอดคล้องกันไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถบูรณาการทรัพยากรระดับพื้นที่เพื่อลดช่องว่างด้านมาตรฐานคุณภาพการศึกษาระหว่างพื้นที่ในจังหวัด โดยสามารถพัฒนาระบบการทำงานที่ไปสู่การติดตามและเฝ้าระวังสถานการณ์และความเป็นไปของการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ประชาชนในระดับพื้นที่

ควรมีการจัด **ปรับกฎระเบียบที่ยืดหยุ่น** เพื่อรองรับการจัดระบบการศึกษาท้องถิ่นตามบริบทของพื้นที่

การออกแบบโครงการที่เน้นการริเริ่มของภาคเอกชนในพื้นที่เพื่อร่วมขับเคลื่อนแผนการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

การออกแบบโครงการและรูปแบบการสนับสนุนโครงการที่เน้นการริเริ่มของภาคประชาสังคมในพื้นที่เพื่อร่วมขับเคลื่อนแผนการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

การมีโครงการหนุนเสริมกลไกในการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ในระดับต่าง ๆ ด้วยการพัฒนาระดมทุนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่ ตลอดจนการเสริมสร้างขีดความสามารถด้านการจัดการเครือข่ายของกลไกการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ในทุกจังหวัด

การมีระบบฐานข้อมูลและ/หรือระบบสารสนเทศที่นำเสนอข้อมูลสถานการณ์การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนที่แม่นยำ เป็นปัจจุบัน และเป็นข้อมูลเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถชี้เป้าหมายการทำงาน และนำไปออกแบบการทำงานที่เป็นระบบ

สนับสนุนให้เกิดการรณรงค์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายในส่วนกลาง และสร้างความรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบในพื้นที่ ตลอดจนการเสริมแรงจูงใจของผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ในการร่วมขับเคลื่อนงานของการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ จังหวัด เช่น การมีเวทีกลางสื่อสารและส่งต่อโจทย์เชิงปฏิบัติการจากพื้นที่สู่กลไกระดับนโยบาย การผลักดันให้เกิดกระบวนการที่ก่อให้เกิดนโยบาย (Policy Design & Policy Advocacy) เช่น เวทีขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ (Policy Dialogue) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนำไปสู่การกำหนดนโยบายหรือการปรับแก้กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานบูรณาการดำเนินงานกับแผนงานพัฒนาระบบประกันความเสมอภาคทางการศึกษา (ปฐมวัย-ภาคบังคับ) และแผนงานการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำเพื่อส่งต่อความรู้มาตรการและแนวทางการป้องกันและการส่งต่อความช่วยเหลือให้กลุ่มเป้าหมายสามารถกลับสู่ระบบการศึกษาภาคบังคับได้

การพัฒนาระบบสำหรับการทำงานเชิงป้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยพัฒนาระบบเฝ้าระวังและจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาได้อย่างยั่งยืน โดยดำเนินการอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงการเรียนรู้หลายรูปแบบตั้งแต่ระดับโรงเรียน ไปจนถึงนอกระบบโรงเรียน

สุดท้ายการดำเนินการเพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษาโดยใช้พื้นที่ (Area - based)” เป็นฐาน จะนำไปสู่การเปิดโอกาสอย่างน้อยสองมิติ ได้แก่ มิติที่ 1 การนำไปสู่การจัดให้เกิดการกระจายโอกาสเรียนรู้ไปสู่ปวงชนทุกคน มิติที่ 2 เปิดพื้นที่ให้ปวงชนทุกคน สามารถกลับมามีส่วนร่วมในการสร้างการเรียนรู้ เพื่อส่งต่อความรู้ความตระหนักต่อความสำคัญของการศึกษาที่เสมอภาค ที่จะนำไปสู่การเป็นสังคมที่ไม่ละทิ้งใครไว้เบื้องหลังทางการศึกษา (Inclusive learning)

ในที่สุดแล้ว การใช้ “พื้นที่” เป็นฐานการกระจายโอกาสทางการศึกษา และกระจายการมีส่วนร่วมและอำนาจในการจัดการศึกษา จะเป็นแนวทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ “พื้นที่” สามารถเป็นที่ทำให้เกิดการปฏิบัติการของการทำงานที่ทำให้ “คน” “คณะบุคคล” และ “ประชาชน” ในระดับพื้นที่ที่เข้าใจต่อบริบทของพื้นที่ตนเองเป็นเจ้าของทรัพยากรในการจัดการศึกษาเรียนรู้ สามารถเข้ามาทำหน้าร่วมกับรัฐในการให้จัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท สถานการณ์ และทรัพยากรที่มีในพื้นที่ ซึ่งนำไปสู่การเป็นรากฐานของการทำให้การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (Lifelong learning) ให้กับประชาชนทุกคน เพื่อให้ทรัพยากรบุคคลที่มีค่าของประเทศเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) และทำให้การพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศยึดโยงกับฐานทุนการพัฒนาระดับพื้นที่ และเปิดให้เกิดโอกาสการพัฒนาตนเองอย่างเสมอภาคในอนาคต

โดย

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา
อาคารเอส. พี. (อาคารเอ) ชั้น 13
เลขที่ 388 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

